

bistveno novega in boljšega, kakor je bilo to v preteklosti. Nacionalno nasprotje na Koroškem bi se zaostri. Gre torej v prvi vrsti za to, ali obstaja pri odločilnih možeh na Dunaju in v Celovcu še resna volja vztrajati pri ustanovitvenem duhu in namenu dvojezičnega šolstva po uredbi od 3. oktobra 1945 in ali so ti možje toliko močni, da se bodo uprli navalu nacionalistov in se ne bodo pustili od njih zbegati. Gre pa seveda tudi za to, da se začne z načrtno vzgojno akcijo v tem duhu tudi v družbi, posebej v šoli, in da postane nosilec novega duha celotna nemško-avstrijska družba.

Zastonj iščemo stvarnih razlogov za siloviti odpor družbenovplivnega dela nemških Avstrijcev na Koroškem proti dvojezičnemu šolstvu po uredbi z dne 3. oktobra 1945. Takih stvarnih razlogov ni. Ta silovitost nam postane razumljiva šele, če si jo razlagamo z zgodovinskim razvojem, z zgodovinsko psihološkim razpoloženjem znatnega dela nemško-avstrijske družbe nasproti Slovencem. Glavni sestavini tega psihološkega razpoloženja sta nestrpnost in prevzetnost.

Ali se vsaj odločilni državni organi v Avstriji zavedajo, da mora biti njihova odločitev prosta vseh takih negativnih čustev? Oporo za to bi imeli tudi v splošni razvojni tendenci mednarodnih odnosov tega časa, v jugoslovanskih naporih za mednarodno sodelovanje in mir.

Lojze Ude

GLOSA

»KRITERIJ« IN RESNIČNOST

V eni izmed zadnjih številčk beograjske revije »Delo« je izšel sestavek z naslovom »Za enotni jugoslovanski kriterij«, posvečen sodobni jugoslovanski literarni problematiki. Napisal ga je Zoran Mišić,¹ in sicer v obliki nekakšnih shematičnih tez. Same po sebi bi te teze komajda zaslužile, da se posebej ustavljamo ob njih, če ne bi bile z vrsto svojih trditev in sklepov tako nedvomen izraz nekega čisto posebnega in čisto določnega duha. Duha, ki pravzaprav z literaturo, z njenimi problemi in z njeno umetniško rastjo nima nič skupnega. Kajti bolj kot za literaturo gre Mišiću za tako imenovano »integracijo jugoslovanske književnosti«, »integracijo jugoslovanske kulture«, in na vse probleme sodobnega literarnega ustvarjanja pri nas gleda izključno samo z izhodišča, koliko po njegovem koristijo ali ne koristijo temu apriornemu cilju, temu »končnemu jugoslovanskemu integralu«, kot ga imenuje pisec sam.

V bistvu nam torej Mišić ne ponuja nič novega, nič takega, o čemer bi že kdaj ne slišali, česar bi že ne poznali iz uradnega slovarja ali — če se izrazim po Mišićevo — iz obrabljene idejne garderobe bivših jugoslovanskih pošestojanuarskih režimov. In človeku je v resnici malo dolgčas pri srcu, ko danes, enajst let po zmagoviti socialistični revoluciji, bere to Mišićevo pisanje in najrajši bi sploh ne odgovarjal nanj, če bi ena izmed beograjskih

¹ Zoran Mišić, Za jedinstveni jugoslovanski kriterijum. Nacrt za teze. Delo, godina II, broj 7, str. 805—815.

revij ne imela za potrebno, da ta sestavek objavi na uvodnem mestu, če bi zadnje čase ne bilo slišati še nekaj podobnih glasov,² ki se skupaj z Mišičevim zlivajo že v majhen orkester in če se ne bi molk pogostoma lahko tudi napačno razlagal kot neke vrste pristanek in tiha soglasnost. Toda nekaj je, kar je važnejše: Mišić skuša z vsem svojim pisanjem ustvariti videz, kot da se s tem, ko se poteguje za »integracijo jugoslovanske književnosti«, avtomatično poteguje tudi za njeno večjo umetniško kvaliteto, za njeno večjo progresivnost, za njeno univerzalnost, in se ne obotavlja, sklicevati se pri tem celo na socialistično ideologijo in etiko, ki da je »edini zanesljivi jez proti ozkorepubliškim, lokalističnim in šovinističnim tendencam«. V pojme, ki so sicer sami po sebi popolnoma jasni, skuša torej vnašati neko zmedo, ki terja osvetlitev in ki bi bilo spričo nje molčanje napačno in škodljivo.

Vodilni motiv, ki se vleče skozi vse Mišičevo pisanje, ki se ž njim Mišičev sestavek začne in neha in ki se ž njim pravzaprav začne in neha tudi vsa Mišičeva modrost, je tako imenovani »enotni jugoslovanski kriterij« pri ocenjevanju umetniških del. Ta »kriterij« je po Mišiću osnova »resnične, integralne jugoslovanske kulture« in tisti čadodelni meč, ki naj iztrebi vse, kar je negativnega »v naši konservativno-regionalistični književnosti«, kot na primer: »republiški partikularizem«, »republiško zabubljenost«, »provincialni duh«, »zaostalost«, »konservativnost«, »ozkorepubliška pojmovanja«, »ozkorepubliško pieteto« do starejših pisateljev, »regionalistični jezik« in kar je — po Mišiću — še podobne »ozkorepubliške« in »regionalistične« navlake. Kadar koli omenja Mišić »enotni jugoslovanski kriterij«, nikoli ne pozabi v pojasnilo dodati, da ima pri tem v mislih »najvišji kriterij« in »najvišje merilo«, kot bi se bal, da mu kdo morda tega ne bo verjel. In res ta njegova bojazen ni čisto brez podlage, kajti eden izmed paradoksov Mišičevega pisanja — in takih paradoksov je več — je tudi ta, da istočasno, ko se bojuje proti »regionalizmu« v literaturi, uvaja kot »najvišje merilo« za presojo umetniških del *regionalni kriterij*. Kaj drugega pa naj bi tak »enotni jugoslovanski kriterij« tudi bil, če ne regionalni; teritorialno širši sicer, a še vedno regionalni? Toda na Mišičevo srečo ali nesrečo takega kriterija v literaturi sploh ni in ga tudi biti ne more. Jugoslovanski literarni kriterij je nesmisel, je absurd, prav tako kot bi bil nesmisel in absurd slovenski, hrvaški ali srbski ali kateri koli drugi nacionalni literarni kriterij, če bi se kdo zavzemal zanj. Mišičev »enotni jugoslovanski kriterij« pa je dvakratni nesmisel in absurd: prvič zato, ker je regionalen in kot tak ne more obstajati, drugič zato, ker s svojim pridevkom »enotni« suponira obstoj različnih, heterogenih regionalnih kriterijev, ki prav tako ne obstoje in ne morejo obstajati in katerih negacija na »višji«, »univerzalnejši« stopnji naj bi po Mišiću ta »kriterij« bil. V resnici pa je literarni kriterij vselej samo eden, univerzalen in

² Že lani se je na kongresu jugoslovanskih pisateljev v Ohridu zavzemal Oskar Davičo v podobnem smislu kot zdaj Mišić za »enotni jugoslovanski kriterij«; na sestanku likovnih umetnikov komunistov, ki je bil letos v Beogradu (gl. »Komunist«, 1956, št. 5, str. 59—60), je v diskusiji poleg povsem umestne zahteve po večjem medrepubliškem sodelovanju likovnih umetnikov prišla do izraza tudi zahteva po »oblikovanju enotne splošnojugoslovanske likovne kulture«; razpravo o »nacionalno jugoslovanski enotnosti v naši literaturi« je vnesel odbor Zveze književnikov Jugoslavije kot prvo točko v dnevni red za plenum jugoslovanskih pisateljev, ki se bo jeseni sestel v Zagrebu.

občečloveški, oprt na najvišja in v svojem času najnaprednejša spoznanja človeškega duha in na najbolj humane osnove človekove etične zavesti.

Seveda velja ta opredelitev samo za literarni kriterij, ki ima objektivno, trajno vrednost in katerega sodbe — kot pravimo — tudi čas ne premakne. V vsakdanji praksi pa imamo, kot vemo, opravka z različnimi literarnimi kriteriji, ki so največkrat le bolj ali manj objektivni ali, kar je še pogosteje, manj ali bolj subjektivni. Toda tudi ti kriteriji niso nikoli določeni po nacionalnih ali regionalnih mejah, temveč rastejo vselej iz *nazorske sfere*, so izraz nazorske usmerjenosti tistega, ki jih uporablja. Zatorej tudi »enotni jugoslovanski kriterij« ni niti enotni niti jugoslovanski, pa tudi ne srbski, kot bi nemara kdo mislil, ampak je, kot dokazuje ves Mišičev sestavek, predvsem Mišičev osebni kriterij in kriterij ozkega kroga Mišičevih literarnih somišljenikov. Mišič mu je z naslovom, ki mu ga je pritaknil, hotel dati samo večjo in obveznejšo veljavo, kot jo pa ta kriterij sam po sebi lahko ima. Da je ta naslov sicer doneč, a da ne pove ničesar določnega, se je na tihem po vsej priliki zavedal tudi Mišič, sicer ne bi čutil potrebe po tem, da ga nenehno dopolnjuje z raznimi oznakami in pojasnili ter na ta način dodaja širšo in univerzalnejšo vsebino pojmu, ki sam po sebi take vsebine nima in ne more imeti.

Toda, če bi bil Mišič poslušal zdraví preudarek, ki se mu je sam silil pod pero, ter se odpovedal svojemu »enotnemu jugoslovanskemu kriteriju«, potem bi se moral odpovedati tudi ideji o tako imenovani »integralni jugoslovanski kulturi«, kajti ta naj bi — po Mišiču — prav iz tega »kriterija« črpala svojo »višjo«, »univerzalnejšo« vsebino in s tem tudi opravičilo za svoj obstoj. Tu pa smo spet tam, kjer smo bili spočetka, namreč pri jedru vprašanja. Mišič se vede — in samo o njegovem vedenju je lahko tu govora, o njegovih argumentih, ki jih ni, ga biti ne more — kot nekakšen »kulturo-nosec«, ki je zašel med zaostala, nerazvita plemena, v zemljepisno in zgodovinsko neopredeljeno deželo, kakršnih danes na zemljevidu skoraj več ni, v deželo z nekakšno prtilikavo, primitivno kulturno vegetacijo, vede se, kot bi bila Jugoslavija nekakšen geografsko in historično anonimen, neizoblikovan prostor brez kulturne tradicije in brez jasno izoblikovane zavesti o sebi in o svojem obstoju. V Jugoslaviji zanj take družbeno zgodovinsko nastale formacije, kot je slovenska, hrvaška, srbska ali makedonska kultura sploh ne obstoje. V sestavku, ki na devetih tiskanih straneh govori o jugoslovantvu, se mu ne zdi niti enkrat potrebno omeniti, da je Jugoslavija večnarodna država, kaj šele, da bi enega samega med temi narodi imenoval z njegovim lastnim imenom. To so zanj očitno povsem nepomembna dejstva, ki bi samo motila njegov integralni račun, zato jih uvršča kar pod rubriko »partikularizem« in »ozkorepubliška pojmovanja«. Tudi o kakem slovenskem ali makedonskem jeziku mu ni nič znanega; na enem samem mestu omenja, pod zaglavjem »enotni knjižni jezik«, srbohrvaščino, nato pa pravi: »Imenujmo ga kako koli, knjižnega jezika mi nimamo. Ne samo vsaka republika — vsak pisatelj si kroji svoj knjižni jezik, kakor se mu zdi.« Res, grdi pisatelji in še bolj grde republike!³

³ Na tem mestu naj se opravičim bralcem »Naše sodobnosti«, ker jih mučim s temi neresnostmi, toda še enkrat pripominjam, da je ta sestavek izšel kot uvodnik v beograjski reviji »Delo«, ki jo poleg Zorana Mišiča urejajo Oskar Davičo, Petar Džadžić, Antonije Isaković, Vasko Popa in Aleksandar Vučo.

Že to, kar smo navedli, je dovolj za ilustracijo tistega vedenja in tistega duha, ki zviška in s prezirom obrača hrbet obstoječi resnici, ker mu je nevsščena, in si umišlja, da jo bo na ta način ukrotil in spravil s sveta. Mišić sicer uvodoma priznava, da njegov »enotni jugoslovanski kriterij« ni toliko stvar pisateljev, kolikor stvar »vrste ekonomskih, političnih, splošnokulturnih in drugih čimiteljev«, toda o teh, pravi »tu ne bom govoril«; ostal bo, pravi, »v okviru ozko literarne problematike« in bo o »procesu integracije jugoslovanske književnosti« govoril zgolj »abstraktno in shematično«, kar v svojem sestavku — kot smo lahko videli — dejansko tudi stori. Toda resnica ima svojo trmo in svojo težnost, ni ji do takih frivolnih opravičil in na prezir odgovarja s prezirom. Slovenska, hrvaška, srbska in tudi makedonska kultura obstoje in so — kot vse druge nacionalne kulture po svetu — v svojih najvišjih dosežkih univerzalne in občečloveške. Take so bile in take bodo, ne da bi se vpraševale, kaj pravi k temu Mišićeva integralna računica.

Mišić nekje omenja, da sta socialistična ideologija in etika edino trajno jamstvo jugoslovanstva. Ta ugotovitev je točna. Jugoslovanstvo, ki je bilo med obema vojnama sinonim za najglobljo družbeno reakcijo in nacionalno zatiranje, je z zmagovito socialistično revolucijo postalo napreden družbeno politični pojem. Zaradi svoje socialistične vsebine in še posebej zaradi boja za socialistično demokracijo, za vse večjo humanizacijo socialistične družbe je ta pojem dobil danes univerzalen, občečloveški in s tem tudi že ne več samo jugoslovanski pomen, še celo pa ne tisti ozki, državno fetišistični pomen, ki mu ga sicer v vsem svojem sestavku pripisuje Mišić.

Boj za socialistično demokracijo, za vse večjo humanizacijo socialistične družbe — in njegov bistveni sestavni del je tudi dosledna, socialistična rešitev nacionalnega vprašanja — nedvomno globoko zadeva tudi literaturo, ki hoče stati sredi časa in življenja ter kritično, tvorno posegati vanj. Če bi se s tega stališča hotel Zoran Mišić ozreti po našem sodobnem literarnem ustvarjanju, potem bi moral seveda precej drugače zastaviti svoj članek; predvsem pa bi ga moral zastaviti najprej pri samem sebi.

Drago Šega